

Kaja Myrvang

Klimakamp & kapital

En kvantitativ analyse av holdninger til klima

Bacheloroppgave i sosiologi

Veileder: Hilde Bjørkhaug & Arild Blekesaune

Mai 2020

Kaja Myrvang

Klimakamp & kapital

En kvantitativ analyse av holdninger til klima

Bacheloroppgave i sosiologi

Veileder: Hilde Bjørkhaug & Arild Blekesaune

Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap

Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Det overordnede temaet for denne bacheloroppgaven er holdninger til klima. Oppgaven er inspirert av Bourdieu og hans begreper om kapitalformer. Ved bruk av kvantitative metoder undersøkes det hvordan besittelse av ulike kapitalformer påvirker hvilken opplevelse man har av personlig ansvar i klimakampen. Det undersøkes også hvordan effekten av kapitalformene varierer innad i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania, og hvorvidt det er signifikante forskjeller mellom Norge og de tre andre landene. Dataene er hentet fra European Social Survey runde 8 fra 2016, og analysene er gjennomført i Stata og Excel.

Summary

The main theme of this thesis is climate attitudes. It is inspired by Bourdieu and his forms of capital. Using quantitative methods, the thesis examines how possession of different forms of capital influence a person's experience of personal responsibility in the fight against climate change. It also examines how the effect of the forms of capital varies within the four European countries Norway, Russia, Germany and Spain, and whether there are significant differences between Norway and the three other countries. Data is based on the European Social Survey (ESS) round 8 from 2016, and the analyses are performed in Stata and Excel.

Forord

Så var jeg kommet til veis ende.

Jeg vil starte med å si at jeg syns kullet mitt skal være ekstra stolte over å ha klart å produsere en bacheloroppgave akkurat denne våren. Det er ikke bare lett å skulle prestere som vanlig i disse koronatider. Bekymring for nære og kjære, og for samfunnet for øvrig, har i hvert fall gått utover min arbeidskapasitet og evne til å fokusere. Samtidig skal det sies at det har vært godt å ha noe håndfast å holde på med når alt annet er usikkert, og jeg føler meg heldig som har fått velge å se nærmere på noe jeg selv syns er spennende.

På grunn av avstengte campus og frivillige karantener har vi dessverre også mistet det sosiale samholdet rundt oppgaveprosessen. Alle de oppmuntrende lunsjene vi hadde gledet oss til, de trøstende klemmene vi skulle gi og få når ting føltes litt håpløst, og feiringen vi skulle ha når oppgaven endelig kunne leveres, ble ikke noe av. Likevel står vi nå på målstreken, og hurra for det! Jeg vil takke mine medstudenter for noen fine år, og jeg syns vi alle fortjener en skikkelig high-five!

Videre vil jeg rette en stor takk til veilederne mine Hilde Bjørkhaug og Arild Blekesaune som har bidratt med god hjelp og konstruktive tilbakemeldinger underveis i skriveprosessen. Jeg vil også takke familien min som tok imot en koronaflyktning fra Trondheim med hodet i en skriveboble, og som alltid også denne gangen har stilt opp på sidelinjen som min største heiagjeng. Til slutt tusen takk til mine kjære venninner i GG – dere er gull verdt.

Kaja Myrvang

Trondheim / Hamar, mai 2020

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning.....	4
1.1 Bakgrunn og aktualitet.....	4
1.2 Oppgavens mål og mening	5
1.3 Veien videre.....	6
Kapittel 2: Teoretisk rammeverk.....	7
2.1 Tidligere forskning	7
2.2 Valg av land.....	8
2.3 Teori og begrep.....	9
2.4 Mine hypoteser	11
Kapittel 3: Metodologi	12
3.1 Datainnsamling	12
3.2 Analysemetode	13
3.3 Variabler	13
3.4 Deskriptiv statistikk.....	16
Kapittel 4: Resultater.....	20
4.1 Multiple regresjonsanalyser.....	20
4.2 Forskjeller mellom landene	24
Kapittel 5: Diskusjon.....	25
5.1 Hovedfunn	25
5.2 Kapitalformenes betydning for klimaholdninger	26
5.3 Følelsen av personlig ansvar.....	27
5.4 Betydningen av kjønn, alder og bosted	28
5.5 Habitus og klimaet.....	29
Kapittel 6: Konklusjon og avslutning.....	31
Litteraturliste	33

Figurer og tabeller:

Figur 2.1: Årsaksmodell.....	11
Tabell 3.4.1: Deskriptiv statistikk for Norge.....	16
Tabell 3.4.2: Deskriptiv statistikk for Russland.....	17
Tabell 3.4.3: Deskriptiv statistikk for Tyskland.....	17
Tabell 3.4.4: Deskriptiv statistikk for Spania.....	18
Tabell 4.1.1: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Norge.....	20
Tabell 4.1.2: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Russland.....	21
Tabell 4.1.3: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Tyskland.....	22
Tabell 4.1.4: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Spania.....	22
Tabell 4.2.1: Komparativ analyse av forskjeller i kapitalformenes påvirkning mellom Norge og de tre andre landene.....	24

Kapittel 1: **Innledning**

Det er mai 2020 og vi står midt i en global krise. En desemberdag i fjor brøt det ut et dødelig virus på et matmarked i den kinesiske storbyen Wuhan. Bare noen måneder senere erklærte Verdens helseorganisasjon utbruddet som en pandemi. Det såkalte koronaviruset har så langt krevd over 300 000 menneskeliv og mer enn 5 millioner er bekreftet smittet (NRK, 2020). Det er iverksatt omfattende tiltak verden over for å begrense videre spredning, og den normale hverdagen til folk flest har stoppet opp. Samtidig har viruset gitt jordkloden vår en etterlenget pustepause. For vi har også en annen krise gående, nemlig klimakrisa.

1.1 Bakgrunn og aktualitet

Det overordnede temaet for denne oppgaven er holdninger til klima. Klimaendringer er i dag en av de største utfordringene verden står overfor. Vi har akkurat lagt bak oss det varmeste tiåret som noen gang er målt (WMO, 2019). Klimaet har alltid vært i endring, men det som skjer nå skyldes ikke bare naturens gang. En gjennomgang av nærmere 12 000 fagfellevurderte vitenskapelige artikler om klima viste at 97 prosent av disse var enige om at klimaendringene er menneskeskapt (Cook et al., 2016). Klimaendringene truer både dyr, natur og oss mennesker. De er i ferd med å forvandle hjemmet vårt til det ugjenkjennelige (WWF, 2020). Polarisene smelter, korallrevene dør, arter forsvinner, regnskogen brenner, mens her til lands deles det stadig ut flere lisenser for leting etter mer olje. Etter min mening henger det rett og slett ikke på greip.

Klimarelaterte spørsmål er ikke bare relevante for naturvitenskapene. Klimaproblemet er også et samfunnsproblem og høyst aktuelt for oss som tilhører sosiologien (Bhatasara, 2015). Sosiologifaget er blant annet opptatt av samfunn, sosial atferd og menneskelig samspill. I en studie publisert i 2015 ble det anslått at rundt 40 prosent av verdens voksne befolkning aldri hadde hørt om klimaendringene (Lee, Markowitz, Howe, Ko & Leiserowitz, 2015). Som Vilde Blix Huseby skriver i et innlegg på sosiologi.org så trenger vi sosiologer i miljøforskningen fordi miljøproblemer også er sosiale problemer (2017). Det samme gjelder for klimaproblemet, som rammer både mennesker og samfunn. For å unngå de største konsekvensene klimaendringene kan få, trenger vi å stake ut en ny kurs mot en grønnere fremtid. Det å forstå hvorfor mennesker gjør som de gjør, og hvordan vi kan forandre samfunnet vi lever i, blir da nyttig og viktig kunnskap.

Da jeg skulle velge hva jeg ville skrive bacheloroppgave om, falt det seg helt naturlig for meg å gå i denne retningen. Klima og miljø er tema jeg selv har utviklet stor interesse for i løpet av

de siste årene, og drømmen er å kunne jobbe med noe innenfor dette feltet på heltid. Det virker kanskje ekstra interessant for meg med bakgrunn fra både sosiologien og psykologifaget. Klimaendringer er noe som berører oss alle, og den usikre fremtiden vi går i møte kan oppleves som skremmende. Jeg kjenner selv på redsel og frustrasjon over det som foregår. Det gjelder spesielt tiltak fra verdens ledere, eller manglende tiltak om du vil, men også hva enkeltpersoner rundt meg gjør og ikke gjør for å bidra i klimakampen. Det er ofte jeg tar meg selv i å bli overrasket og oppgitt over noen av de holdningene folk viser, og nettopp derfor ønsker jeg å forstå mer av hva som ligger bak disse holdningene.

1.2 Oppgavens mål og mening

I denne bacheloroppgaven skal jeg først og fremst undersøke hva som påvirker folks holdninger til klimaendringer. Jeg er ikke den første som studerer dette, men jeg har valgt en tilnærming jeg ikke har funnet eksempler på i tidligere forskning: Inspirert av Bourdieu vil jeg se om det er en sammenheng mellom ulike kapitalformer og holdninger til klimaendringene. For å gjennomføre undersøkelsen har jeg valgt et kvantitativt design med data hentet fra European Social Survey (ESS, 2016).

Oppgavens omfang og tidsramme gjør at jeg har måttet avgrense ytterligere. Jeg har derfor valgt å la holdninger komme til uttrykk gjennom et spørsmål om følelsen av personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Holdninger medfører ikke nødvendigvis handling, men fra et sosiologisk perspektiv kan uttalte holdninger ses på som en intensjon om handling (Chaiklin, 2011, s. 31). Derfor tenker jeg at dette gir en god pekepinn på hvilken innstilling folk har til klimaendringene og deres handlingsvilje i klimakampen.

I tillegg har jeg valgt å ta utgangspunkt i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania. Jeg ønsker å undersøke om effekten av kapitalformene på holdninger til klima varierer innad i disse landene, og samtidig gjøre en komparativ analyse for å se om det er signifikante forskjeller mellom Norge og de tre andre landene.

Hovedproblemstillingen jeg ønsker å besvare i denne bacheloroppgaven er:

Hvordan påvirker besittelse av ulike kapitalformer hvilken opplevelse man har av personlig ansvar i klimakampen?

Jeg ønsker også å besvare følgende underproblemstillinger:

Hvordan varierer effekten av kapitalformene innad i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania på opplevelse av ansvar i klimakampen?

og

Er det signifikante forskjeller mellom Norge og de tre andre landene i hvordan kapitalformene påvirker opplevelse av ansvar i klimakampen?

1.3 Veien videre

For å kunne svare på disse spørsmålene, er oppgaven videre delt inn i fem kapitler. Først kommer et kapittel hvor jeg presenterer tidligere forskning på klima og holdninger, og viser hvorfor de fire landene er interessante å se på. Her redegjør jeg også for Bourdieus teori om kapitalformer, det sosiale rommet og habitus. Dette kapitlet legger rammeverket for den videre analysen. Deretter følger et metodekapittel som beskriver datagrunnlaget fra ESS og den metodiske fremgangsmåten for oppgaven, og hvor jeg presenterer de ulike variablene som benyttes i regresjonsanalysene. Her kommenteres også aspekter ved kvaliteten på oppgaven. Kapittel fire og fem utgjør analysedelen. I kapittel fire legges resultatene fra regresjonsanalysene og den komparative analysen frem, og i kapittel fem vil jeg gjøre rede for hovedfunn og diskutere disse videre opp mot teorien og tidligere forskning. Til slutt avslutter jeg oppgaven med et kapittel hvor jeg oppsummerer, konkluderer og ser nærmere på hvilken vei jeg tenker det er interessant for forskningen å gå videre.

Kapittel 2: **Teoretisk rammeverk**

Dette kapittelet danner det teoretiske rammeverket for oppgaven. Nedenfor vil jeg først redegjøre for noe tidligere forskning på feltet, og deretter vil jeg gå inn på hvorfor de fire landene er interessante å se på. Så vil jeg gjennomgå teori og relevante begreper, og til slutt presenterer jeg hypotesene mine.

2.1 Tidligere forskning

Det er forsket mye på klima og miljø de siste tiårene, og bare ett søk på «climate change» på Google Scholar ga over tre millioner treff. Naturvitenskapen har dominert på feltet, men også samfunnsvitenskapen generelt, og sosiologifaget spesielt, har mye å bidra med (Bhatasara, 2015). Det er lett å få inntrykk av at klimakrisen må løses av politiske ledere og teknologiske oppfinnelser. Samtidig viser forskning at også individuelle handlinger og atferdsendring i samfunnet er viktig i klimakampen (van de Ven, Gonzáles-Eguino & Arto, 2017; Williamson, Satre-Meloy, Velasco & Green, 2018). Jeg har inntrykk av at tidligere forskning på holdninger til klima i stor grad ser på hvor bekymret folk er for klimaendringene og hvorvidt de tror at disse er menneskeskapte, og at det forskes lite på opplevelsen av personlig ansvar og hva som påvirker dette.

I desember 2019 kom CICERO med en rapport som oppsummerer noen utvalgte og sentrale tall hentet fra deres klimaundersøkelse. Her undersøkes blant annet nordmenns oppfatninger om og holdninger til klimaendringer, klimapolitikk og eget ansvar. Nærmere 70 prosent av respondentene oppgir at de selv har et ansvar for å redusere sine klimagassutslipp. Samtidig er langt færre villig til å redusere antall bilreiser, flyreiser og måltider med rødt kjøtt (Aasen, Klemetsen, Reed & Vatn, 2019), noe som tyder på at opplevelsen av ansvar og det å faktisk ta ansvar ikke nødvendigvis går hånd i hånd. Rapporten viser også at yngre har mer tro på at klimaendringene er menneskeskapte, de er mer bekymret for klimaet, mer villige til å støtte klimapolitikk og mer opptatt av å endre egen atferd sammenlignet med eldre. De samme tendensene gjelder for kjønn, det vil si kvinner i forhold til menn, og de med høyere utdanning sammenlignet med de med lavere utdanning (ibid., s. 4). Ifølge denne rapporten er altså yngre, kvinner og de med høyere utdanning mer opptatt av klima, mer bekymret og mer handlingsvillige enn det eldre, menn og de med lavere utdanning er.

I en annen artikkel om klimaendring ser Boto-García og Buccioli på forholdet mellom opplevelsen av personlig ansvar for å bidra til å begrense klimaendringene og faktisk klimavennlig atferd, her uttrykt som energisparing. Basert på data fra en rekke europeiske

land, finner de blant annet at det er større sannsynlighet for at kvinner og de med høy utdanning føler mer personlig ansvar enn menn og de med lavere utdanning. De finner også at opplevelsen av personlig ansvar har et kurvelineært forhold til alder, hvor de i midten av 40-årene føler størst ansvar (Boto-Garcia & Bucciol, 2020, s. 5). At kvinner og de med høyere utdanning føler større ansvar, stemmer godt overens med funnene fra CICERO (2019), mens alder her viser en annen effekt. Artikkelen rapporterer også om at større grad av personlig ansvar henger sammen med mer energisparing (Boto-García & Bucciol, 2020, s. 6), noe som i dette tilfellet indikerer en sammenheng mellom holdning og handling.

2.2 Valg av land

Det er flere faktorer som gjør de fire landene interessante å se på. Først og fremst har de forskjellig geografisk plassering i Europa: Norge ligger i nord, Russland i øst, Tyskland sentralt og Spania i sør. Førstnevnte er også det landet som står meg nærmest. Sammen med USA og Saudi-Arabia befinner Norge seg øverst på listen over klimaskeptikere (Smith, 2019). Det er også et interessant land å se på fordi det er et av verdens mest velstående, ifølge Human Development Index (FN-Sambandet, 2018a) og mål på BNP per innbygger (FN-Sambandet, 2018b). Den norske velstanden er mye takket være oljenæringen, en velkjent klimaversting. Samtidig ønsker Norge å være et foregangsland og en pådriver i internasjonalt klimaarbeid (Regjeringen, 2020).

Russland er det landet jeg har inntrykk av at generelt skiller seg mest fra de andre landene. Det er i likhet med Norge en stor oljenasjon, men Russland er også en tidligere sosialistisk stat. Ifølge statistikk er det et av de landene i Europa med størst utslipp av klimagasser per innbygger (FNs miljøprogram, 2019; The World Bank, 2014). Det er også et av landene hvor færrest av innbyggerne tror at klimaendringene skjer, at menneskelig aktivitet har noe av skylda for disse, og at klimaendringene vil ha negative konsekvenser, sammenlignet med andre europeiske land (Poortinga et al., 2018, s. 4).

I en undersøkelse av hvor bekymret folk er for global oppvarming eller drivhuseffekten, havner Spania på fjerdeplass av 47 land fra hele verden og øverst av de europeiske (Kvaløy, Finseraas & Listhaug, 2012, s. 16). Som en del av Sør-Europa og Middelhavsregionen, er Spania et av landene som så langt merker mest til klimaendringene (European Environment Agency, 2017), og av de mest sårbare for fremtidige klimakonsekvenser som for eksempel hetebølger, tørke og forørkning (Den Europeiske Revisjonsrett, 2018; Mirzabaev et al., 2019).

I samme undersøkelse hvor Spania havner på fjerdeplass, kommer Tyskland ut som et av de minst bekymrede landene (Kvaløy et al., 2012, s. 16). I en annen analyse basert på data fra European Social Survey, er derimot tyskere de som er mest bekymret for klimaendringene (Barasi & Harding, 2017). Ifølge Global Climate Risk Index 2020 var Tyskland det landet i Europa som ble hardest rammet av ekstremvær i 2018 som følge av klimaendringer, bare forbigått av Japan og Filippinene på verdensbasis (Eckstein, Kunzel, Schäfer & Winges, 2019).

2.3 Teori og begrep

For å forklare hva som påvirker holdninger til klimaendringer, har jeg hentet teori fra Bourdieu (1986, 1995) og hans begreper om kapitalformer, det sosiale rommet og habitus. Jeg har også hentet inspirasjon fra min bakgrunn i psykologien for å forstå manglende handlekraft i klimasaken.

Kapitalformer

I sine verk skiller Bourdieu mellom tre former for kapital: økonomisk, kulturell og sosial. Det er disse tre kapitalformene jeg har tatt utgangspunkt i. Økonomisk kapital handler om materiell rikdom og tilgang på penger. I *The Forms of Capital* skriver Bourdieu at økonomisk kapital er noe som kan overføres eller oversettes direkte til penger (1986, s. 142). Videre redegjør Bourdieu for hvordan kulturell kapital kan eksistere i tre former. Den første er i legemliggjort form, den andre i objektivert form, og den tredje i en institusjonalisert form (ibid., s. 143). Kulturell kapital i institusjonalisert form kan baseres på en persons akademiske kvalifikasjoner. Med andre ord kan utdanning forstås som et uttrykk for akkumulert kulturell kapital og det er den forståelsen som ligger til grunn her.

Jeg har valgt å se bort fra Bourdieus forståelse av sosial kapital som i hovedsak bygd opp av en persons sosiale nettverk. For min oppgave finner jeg det hensiktsmessig å heller vektlegge tillit. Den amerikanske statsviteren Robert D. Putnam er relevant for denne forståelsen. Han definerte sosial kapital som aspekter ved sosial organisering som kan bidra til koordinerte handlinger som igjen forbedrer samfunnets effektivitet, og disse elementene inkluderer normer, nettverk og nettopp tillit (Putnam, 1993, s. 167, sitert i Brewer, 2003, s. 6). Innenfor samfunnsvitenskapen kan begrepet sosial kapital blant annet brukes om forholdet mellom samfunnsborgere og hvorvidt sivilsamfunnet evner å utvikle tillitsfulle relasjoner mellom dem. Høy tillit innad i befolkningen kan forbedre evnen de som fellesskap har til å løse kollektive utfordringer og problemer (Hansen, 2019).

Det sosiale rommet og habitus

I det velkjente verket *Distinksjonen* gjør Bourdieu en sosiologisk analyse av smaken (1995). Her viser han hvordan aktører kan plasseres i det han kaller for sosiale rom basert på mengden kapital de besitter. Det sosiale rommet kan ses som en representasjon av samfunnet. Tilgang på kapital reflekterer gjerne klasseposisjon, og klasseposisjon er med på å avgjøre plassering i det sosiale rommet og i samfunnet. Det er særlig kulturell og økonomisk kapital som påvirker hvilken plassering man har, og de aktørene som har omtrent lik plassering vil ha tilnærmet samme type smak, interesser og væremåte (Bourdieu, 1995, s. 34-37). Habitus er et relevant begrep for dette.

Bourdieu vektlegger at det til hver klasse vil være en tilhørende habitus. Habitus reflekterer med andre ord inndelingen i klassestrukturer, som for eksempel aldersgruppe, kjønn og sosial klassetilhørighet. Ritzer og Stepnisky definerer habitus som mentale eller kognitive strukturer som mennesket er utrustet med. Disse strukturene hjelper oss å oppfatte, tolke og forstå den sosiale verden vi lever i (Ritzer & Stepnisky, 2018, s. 508-509). Mennesket er ikke bevisst sin egen habitus. Det er noe vi tillærer oss gjennom sosialisering, og strukturene eller mønstrene påvirkes og endres av erfaringer vi gjør oss gjennom livet. Habitusen fungerer altså som mønstre for tanker, atferd og smak.

Bidrag fra psykologien

For å forstå hvorfor folk ikke er mer handlekraftige i klimasaken når klimaforskningen er så tydelig på at vi er nødt til å gjøre noe, blir det også naturlig for meg å se til psykologien. Per Espen Stoknes presenterer i sin bok *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming* (2017) fem grunnleggende psykologiske mekanismer som står i veien for handling: distanse, dommedag, dissonans, benektelse og identitet.

Distanse handler om at for de fleste av oss så føles klimaendringene på mange måter fortsatt fjerne. Dommedag går på at klimaendringene fremstilles på en så negativ måte at vi får behov for å unngå hele temaet. Dissonans er en følelse av at det vi vet og det vi gjør ikke går overens, og at for å unngå denne interne striden så blir vi mer skeptiske og negative til klimaendringene. Benektelse er rett og slett en form for selvforsvar for å unngå følelser av frykt og skyld. Og identitet handler om at mennesket ofte kjenner motstand mot det som ikke stemmer overens med den vi opplever at vi er, og derfor vil kulturell identitet kunne overstyre all verdens fakta (Stoknes, 2017, s. 122-127).

2.4 Mine hypoteser

Noen konkrete hypoteser kan bidra til å besvare problemstillingene. Basert på tidligere forskning og egne antakelser, har jeg formulert følgende hovedhypoteser:

H1: Kapital vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor mer økonomisk kapital vil ha en positiv sammenheng med det å føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene.

H2: Kapital vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor mer kulturell kapital vil ha en positiv sammenheng med det å føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene.

H3: Kapital vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor mer sosial kapital vil ha en positiv sammenheng med det å føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene.

H4: De tre kapitalformene vil ha ulik påvirkning på holdninger til klimaendringer innad i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania.

Jeg har også formulert noen underhypoteser for kontrollvariablene:

H5: Kjønn vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor kvinner vil føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene enn menn.

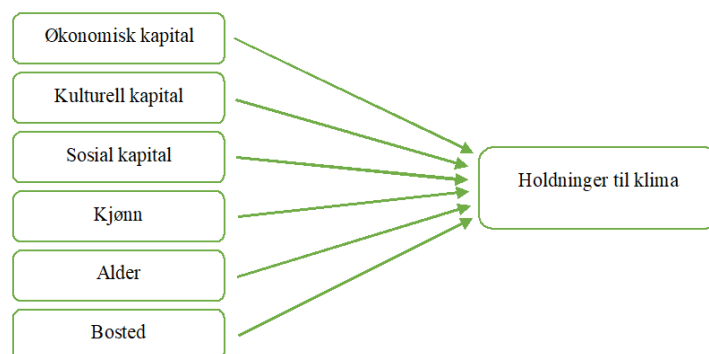
H6: Alder vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor yngre vil føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene enn eldre.

I tillegg har jeg en antakelse om at bosted påvirker klimaholdninger, og undersøker dette med følgende hypotese:

H7: Bosted vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor de som bor i storby vil føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene enn de som ikke bor i storby.

For hver hypotese er det implisitt også en nullhypotese om ingen sammenheng. Basert på hypotesene har jeg laget denne årsaksmodellen:

Figur 2.1: Årsaksmodell

Kapittel 3: **Metodologi**

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for datagrunnlaget og den metodiske fremgangsmåten for oppgaven. Deretter vil jeg gjennomgå variablene jeg har brukt i analysen, og underveis kommentere validitet, reliabilitet og muligheter for generalisering.

Målet med oppgaven er, som redegjort for innledningsvis, å undersøke hvorvidt det er en sammenheng mellom holdninger til klima og besittelse av kapital, med utgangspunkt i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania. Ettersom jeg ønsker å se på holdninger, sammenhenger og forklaringer i større populasjoner, taler dette for bruk av kvantitativ heller enn kvalitativ metode, og jeg har derfor valgt et kvantitativt design. På grunn av begrensninger ved oppgavens omfang og tidsramme ville det ikke vært gjennomførbart å lage og gjennomføre en så omfattende spørreundersøkelse selv. Derfor har jeg valgt å benytte meg av et allerede eksisterende og kvalitetssikret datasett.

3.1 Datainnsamling

Dataene som brukes i den videre analysen er hentet fra European Social Survey (ESS) runde 8 fra 2016 (ESS, 2016). ESS er en tverrnasjonal spørreundersøkelse som gjennomføres annethvert år og over 30 europeiske land har deltatt en eller flere ganger siden oppstarten i 2001. Målet med disse spørreundersøkelsene er å kartlegge europeeres sosiale og politiske holdninger, verdier, oppfatninger og atferdsmønstre. Hver runde inneholder en kjernemodul og to tematiske moduler, og i runde 8 handlet en av de tematiske modulene om holdninger til klima og energi. Intervjuobjektene plukkes ut ved tilfeldig sannsynlighetsutvelging, og hvert av de deltakende landene skal ha et utvalg som er representativt for alle over 15 år bosatt i private husholdninger (ESS, u.å.). Undersøkelsen har som målsetting å ha en svarprosent på minimum 70 % og følger strenge oversettelsesprotokoller (ESS8, 2018).

Studiene fra ESS er ansett for å ha høy reliabilitet, det vil si at påliteligheten er høy (Ringdal, 2018, s. 103). Innsamlingen av data foregår gjennom personlige intervjuer, hvor det benyttes et standardisert spørreskjema og datamaskinbasert intervjuing (CAPI). På forhånd gjennomføres det en pilotundersøkelse med påfølgende gruppediskusjoner. Ved bruk av personlig intervju er en av ulempene muligheten for intervjuereffekter, men standardiserte spørreskjema, bruk av CAPI og grundig forhåndsarbeid bidrar til å begrense sannsynligheten for dette. Det bidrar også, sammen med bruken av personlige intervjuer med konkrete intervjuguiden, til å øke reliabiliteten og kvaliteten på spørreundersøkelsen. Kravet om

representativitet og det at utvalgene trekkes ved tilfeldig sannsynlighetsutvelgning, er med på å sikre at funn med stor sikkerhet kan generaliseres tilbake til populasjonen.

3.2 Analysemetode

For å besvare problemstillingen har jeg plukket ut en holdningsvariabel som fungerer som avhengig variabel, tre uavhengige variabler som representerer kapitalformene og tre kontrollvariabler. Ettersom jeg ønsker å kontrollere for flere uavhengige variabler, har jeg valgt å kjøre en multippel regresjonsanalyse. Analysene er gjort i Stata. Signifikansnivået er satt til 0,05, det vil si at det er 5 prosent sannsynlighet for at jeg begår en type I-feil og forkaster en sann nullhypotese (Ringdal, 2018, s. 286). Det er viktig å huske på at selv om en analyse viser at det er en statistisk signifikant sammenheng mellom to variabler, så betyr ikke det at den ene variabelen nødvendigvis forårsaker den andre. Korrelasjon medfører ikke kausalitet.

Ettersom jeg også ønsker å se om det er signifikante forskjeller for kapitalformenes påvirkning mellom Norge og de tre andre landene, har jeg i tillegg gjort en komparativ analyse. Dette gjennomførte jeg ved å legge inn tallene fra regresjonsmodellene i et Excel-ark hvor jeg så gjorde en t-test. Denne testen undersøkte hvorvidt differansen mellom observasjonene i de ulike landene var signifikant forskjellige (Ringdal, 2018, s. 426-427). Resultatene fra regresjonsanalysene og den komparative analysen presenteres i neste kapittel.

3.3 Variabler

Videre gjennomgås de ulike variablene jeg har brukt i analysen og hvordan disse er behandlet. I datasettet var manglende verdier allerede tatt ut og jeg har derfor ikke måttet håndtere disse. Jeg vil likevel kort kommentere dem etter presentasjonen av den deskriptive statistikken. Når man vurderer kvaliteten på en studie, er reliabilitet og validitet sentrale begreper. Førstnevnte handler om pålitelighet, og ved høy reliabilitet vil gjentatte målinger med samme måleinstrument gi de samme resultatene. Validitet handler om hvorvidt man måler det man faktisk ønsker å måle (Ringdal, 2018, s. 103). Denne typen validitet kalles begrepsvaliditet og må vurderes for de ulike variablene utfra operasjonaliseringen i datasettet. Tilfeldige målefeil påvirker reliabiliteten, mens systematiske målefeil påvirker validiteten.

Avhengig variabel

Utgangspunktet for oppgaven er å se på holdninger til klimaendringer. Det kan være vanskelig å måle holdninger da de bare er indirekte målbare (Ringdal, 2018, s. 94, 202). Jeg har valgt å bruke en variabel om personlig ansvar for klimaendringer som holdningsvariabel,

og dette blir analysens avhengige variabel. Variabelen er basert på spørsmålet «I hvilken grad føler du et personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene?» (ESS8, 2016/2017). I dette tilfellet benyttes det en analog skala. Svaralternativene går fra 0 til 10 hvor 0 står for ikke i det hele tatt og 10 for i stor grad. Dette er i utgangspunktet en variabel på ordinalnivå, men ettersom den har fem eller flere svaralternativer og det gir teoretisk mening å anse den som kontinuerlig, så behandles den her som en kontinuerlig variabel.

Spørsmålsformuleringen innebærer de teoretiske begrepene klimaendringer og personlig ansvar som er det jeg ønsker å se på her. Det er ikke brukt noen ladede ord som kan lede respondentens svar, men spørsmålet om personlig ansvar kan oppleves som sensitivt da klimadebatten har vært et betent tema. Det kan også være sosialt ønskelig å vise at man bryr seg om dette temaet og derfor kan det tenkes at noen vil ønske å fremstille seg mer klimabevisst enn de kanskje er. Samtidig stilles det ikke spørsmål om faktisk atferd, hvor det i større grad ville vært sannsynlig med overrapportering. Jeg vurderer det derfor dithen at variabelen måler det man faktisk ønsker at den skal måle, og at begrepsvaliditeten da er relativt høy.

Nedenfor følger variabler inspirert av de tre kapitalformene til Bourdieu (1986):

Sosial kapital

For å måle sosial kapital, har jeg valgt å lage en skala av tre variabler som ser på tillit til andre mennesker. Den første variabelen spør om respondenten tror at folk flest stort sett er til å stole på, eller om man ikke kan være for forsiktig når man har med andre å gjøre. Variabel nummer to spør om respondenten tror at folk flest vil prøve å utnytte hun eller han hvis de fikk sjansen, eller om de vil prøve å behandle en rimelig og rettferdig. Og den tredje variabelen spør om respondenten vil si at folk stort sett prøver å være hjelpsomme, eller om de tenker mest på seg selv. Alle tre har en svarskala som går fra 0 til 10 hvor 0 er svaralternativene «en kan aldri være for forsiktig», «folk flest vil prøve å utnytte meg» og «folk tenker mest på seg selv», og 10 er svaralternativene «folk flest er til å stole på», «folk flest vil prøve å være rimelige og rettferdige» og «folk forsøker stort sett å være hjelpsomme».

På forhånd gjennomførte jeg noen tester i Stata for å sjekke variablenes validitet og skalaens reliabilitet. Først kjørte jeg en korrelasjonstest som viste at det var en positiv korrelasjon mellom de tre variablene. Deretter kjørte jeg en faktoranalyse hvor jeg bare fikk én faktor. Det tolker jeg som at variablene måler det samme og dermed fungerer godt i et sammensatt mål. Til slutt gjennomførte jeg en reliabilitetsanalyse hvor Cronbach's Alpha var $> 0,70$.

Resultatene etter disse testene indikerer at det er en sterk sammenheng og intern konsistens mellom de tre tillitsvariablene, og jeg valgte derfor å konstruere skalaen. Begrepsvaliditeten vurderer jeg som høy da alle de tre variablene hver for seg omhandler aspekter ved det teoretiske begrepet tillit, og det sammensatte målet dekker dermed ulike sider ved tillit til andre mennesker.

Kulturell kapital

Kulturell kapital operasjonaliseres her som utdanningskvalifikasjoner. I datasettet til ESS8 egner det seg da best å bruke variabelen som måler utdanning i antall år. Denne variabelen er på forholdstallsnivå og basert på et spørsmål om omtrent hvor mange års utdanning respondenten har fullført regnet i hele år. Opprinnelig strekker svarene seg fra 0 til 54 år. Det er grunn til å tvile på hvorvidt de høye verdiene her er reelle, at de som har oppgitt svært høye verdier for eksempel kanskje regner med «livets skole» i utdanningen sin. Derfor valgte jeg å slå sammen alt over 21 års utdanning til en kategori.

Økonomisk kapital

For å måle økonomisk kapital har jeg valgt å bruke en variabel som ser på husholdningens inntekt. Her ble respondentene bedt om å oppgi hvilken bokstav på hjelpekortet som passet overens med hvilken inntekt husholdningen totalt sett har. De ti bokstavene utgjør hvert sitt desil med ulike spenn av inntekter i det aktuelle landets valuta, noe som gjør det lett for respondenten å finne riktig plassering og sjansen for målefeil lav. Jeg vurderer derfor begrepsvaliditeten til å være høy. Ettersom jeg skal sammenligne flere land, valgte jeg å beholde inntektsvariabelen sånn som den opprinnelig er.

Kontrollvariabler

Som kontrollvariabler har jeg valgt å se på kjønn, alder og bosted. Kjønn er en kategorisk variabel på nominalnivå. Variabelen består i utgangspunktet av verdiene mann og kvinne med mann kodet som 1 og kvinne som 2. Dette ville ikke gitt mening i en regresjonsanalyse, så derfor valgte jeg å dummykode kjønnsvariabelen sånn at mann ble kodet som 0 og kvinne som 1. I dagens samfunn er det flere som ikke føler kategoriene mann og kvinne er dekkende for opplevelsen av eget kjønn, og dette kan derfor oppleves som et sensitivt spørsmål. Det er ikke tatt hensyn til dette i datasettet til ESS.

Alder er en kontinuerlig variabel på forholdstallsnivå. Respondentene ble bedt om å oppgi hvilket år de er født og svaret ble i ettertid registrert som alder i antall år. Alderen på utvalget spenner fra 15 til 100 år. Begrepsvaliditeten vurderes som høy da det er liten sannsynlighet

for systematiske målefeil. Jeg har i tillegg valgt å inkludere et andregradsledd for alder fordi jeg mistenker at det kan være et kurvelineært forhold mellom alder og holdninger til klima.

Bostedsvariabelen er i likhet med kjønnsvariabelen kategorisk og på nominalnivå. Her ble respondentene bedt om å oppgi den betegnelsen som passet best for det stedet han eller hun bodde på daværende tidspunkt. Svaralternativene var storby, forstad eller utkant av storby, liten eller mellomstor by, bygdesentrum og spredtbygd strøk. Det forklares ikke nærmere hva som utgjør de forskjellige kategoriene, og det kan derfor ha vært vanskelig å vite hvilket svaralternativ som var mest dekkende. Denne variabelen valgte jeg å dummykode til å se på storby kontra ikke storby. De to første svaralternativene ble slått sammen til å utgjøre kategorien storby, og de tre andre til ikke storby.

3.4 Deskriptiv statistikk

Nedenfor presenteres tabeller med tilhørende redegjørelse av den deskriptive statistikken for hvert av de fire landene Norge, Russland, Tyskland og Spania. Det er bare nettoutvalget som inkluderes, det vil si de som har valide verdier på alle variablene, da det er disse som er relevante i de videre regresjonsanalysene.

Tabell 3.4.1: Deskriptiv statistikk for Norge

Kontinuerlige variabler	N	Min.	Maks.	M	S
Personlig ansvar for klimaendringer	1436	0	10	6,26	2,28
Sosial kapital	1436	0	10	6,72	1,41
Økonomisk kapital	1436	1	10	5,28	2,70
Kulturell kapital	1436	1	21	14,22	3,59
Alder	1436	15	98	47,37	18,31
Dummyvariabler	N	Antall 0	Antall 1	Prosent 0	Prosent 1
Kvinne (1=kvinne, 0=mann)	1436	776	660	54,04	45,96
Storby (1=storby, 0=ikke storby)	1436	973	463	67,76	32,24

N: nettoutvalg basert på antall enheter med valid verdi, Min.: minimum, Maks.: maksimum, M: gjennomsnitt, S: standardavvik

Ut fra tabellen over kan vi se at nordmenn stort sett plasserer seg litt over midten på en skala fra 0 til 10 på spørsmålet om i hvilken grad de føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Det samme gjelder for sosial kapital. Når det kommer til økonomisk kapital, ligger nordmenn i gjennomsnitt mellom femte og sjette desil. For kulturell kapital, her forstått som antall år med utdanning, ser vi at gjennomsnittet ligger litt over det som i Norge regnes som den obligatoriske 10 til 13 års-skolegangen. Alderen på utvalget varierer fra 15 til 98 med en gjennomsnittsalder på cirka 47 år. Kjønnfordelingen er ganske jevn med en liten

overvekt av menn. Det er omtrent halvparten så mange som oppgir at de bor i storby kontra de som oppgir at de ikke gjør det.

Tabell 3.4.2: Deskriptiv statistikk for Russland

Kontinuerlige variabler	N	Min.	Maks.	M	S
Personlig ansvar for klimaendringer	1514	0	10	3,83	2,58
Sosial kapital	1514	0	10	4,81	1,90
Økonomisk kapital	1514	1	10	5,19	2,74
Kulturell kapital	1514	0	21	12,96	2,79
Alder	1514	16	95	48,20	18,12
Dummyvariabler	N	Antall 0	Antall 1	Prosent 0	Prosent 1
Kvinne (1=kvinne, 0=mann)	1514	608	906	40,16	59,84
Storby (1=storby, 0=ikke storby)	1514	839	675	55,42	44,58

N: nettoutvalg basert på antall enheter med valid verdi, Min.: minimum, Maks.: maksimum, M: gjennomsnitt, S: standardavvik

Tabellen for Russland viser at russere i snitt plasserer seg på 3-4 når det gjelder spørsmålet om personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. De ligger også like under midten når det kommer til sosial kapital. Økonomisk kapital ligger på omtrent femte desil. I gjennomsnitt har russerne en kulturell kapital på cirka 13, det vil si 13 års utdanning. Alderen varierer fra 16 til 95 år med en snittalder på cirka 48 år. Kjønnfordelingen viser en overvekt av kvinner. For bosted er det en liten overvekt av de som oppgir at de ikke bor i storby.

Tabell 3.4.3: Deskriptiv statistikk for Tyskland

Kontinuerlige variabler	N	Min.	Maks.	M	S
Personlig ansvar for klimaendringer	2494	0	10	6,60	2,33
Sosial kapital	2494	0	10	5,61	1,64
Økonomisk kapital	2494	1	10	5,88	2,79
Kulturell kapital	2494	2	21	14,33	3,16
Alder	2494	15	94	49,17	18,02
Dummyvariabler	N	Antall 0	Antall 1	Prosent 0	Prosent 1
Kvinne (1=kvinne, 0=mann)	2494	1324	1170	53,09	46,91
Storby (1=storby, 0=ikke storby)	2494	1758	736	70,49	29,51

N: nettoutvalg basert på antall enheter med valid verdi, Min.: minimum, Maks.: maksimum, M: gjennomsnitt, S: standardavvik

Tabellen over viser at tyskere plasserer seg litt over midten på skalaen når det kommer til i hvilken grad de føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. De ligger også omtrent midt på skalaen når det gjelder sosial kapital. For økonomisk kapital ligger de i snitt mellom femte og sjette desil. Kulturell kapital har et gjennomsnitt på litt over 14, det vil si 14 års utdanning. Alderen varierer mellom 15 og 94 med et snitt på 49 år. Kjønnfordelingen er omtrent lik med en liten overvekt av menn. Når det gjelder bosted er det en skjevfordeling hvor under 30 % oppgir at de bor i storby og over 70 % at de ikke gjør det.

Tabell 3.4.4: Deskriptiv statistikk for Spania

Kontinuerlige variabler	N	Min.	Maks.	M	S
Personlig ansvar for klimaendringer	1371	0	10	6,04	2,64
Sosial kapital	1371	0	10	4,99	1,70
Økonomisk kapital	1371	1	10	4,81	2,73
Kulturell kapital	1371	0	21	12,74	4,96
Alder	1371	16	95	49,81	16,76
Dummyvariabler	N	Antall 0	Antall 1	Prosent 0	Prosent 1
Kvinne (1=kvinne, 0=mann)	1371	690	681	50,33	49,67
Storby (1=storby, 0=ikke storby)	1371	1023	348	74,62	25,38

N: nettoutvalg basert på antall enheter med valid verdi, Min.: minimum, Maks.: maksimum, M: gjennomsnitt, S: standardavvik

Til slutt viser tabellen for Spania at spanjolene i gjennomsnitt plasserer seg litt over midten mellom ikke i det hele tatt og i stor grad på spørsmålet om i hvilken grad de føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. De plasserer seg også omtrent på midten når det kommer til sosial kapital. Snittet for økonomisk kapital ligger mellom fjerde og femte desil. De har et gjennomsnitt for kulturell kapital på nærmere 13, det vil si 13 års utdanning. Alderen varierer mellom 16 og 95 med et snitt på nærmere 50 år. Kjønnfordelingen er tilnærmet helt lik. For bosted er det en skjevfordeling hvor 25 % oppgir at de bor i storby og 75 % at de ikke gjør det.

Sammendrag

Ut fra den deskriptive statistikken presentert ovenfor kan vi se at nettoutvalgene ligger på mellom 1300 og drøyt 1500 respondenter for Norge, Russland og Spania, og på nærmere 2500 respondenter for Tyskland. Norge, Tyskland og Spania legger seg alle på et gjennomsnitt på mellom 6 og 7 på spørsmålet om personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene, mens Russland har et snitt på mellom 3 og 4. Gjennomsnittet for Russland ligger med andre ord betraktelig lavere enn for de tre andre landene.

Norge har det høyeste snittet for sosial kapital, her målt i tillit til andre mennesker, etterfulgt av Tyskland omtrent en verdi nedenfor, begge mer positive enn negative. Spania og Russland er derimot begge mer på den negative siden av skalaen når det gjelder sosial kapital. For økonomisk kapital ligger snittet på mellom femte og sjette desil for Norge, Russland og Tyskland, mens Spania ligger mellom fjerde og femte. Spania har med andre ord en lavere gjennomsnittsinntekt enn de andre landene, men det er ikke de store forskjellene. Kulturell kapital ligger i snitt på mellom 14 og 15 års utdanning i Norge og Tyskland, og mellom 12 og 13 års utdanning i Russland og Spania. Heller ikke her er det store variasjoner.

Til slutt kort om kontrollvariablene. Snittalderen ligger på mellom 47 og 50 år for alle landene. Kjønnfordelingen er relativt lik, med den største kjønnsforskjellen i Russland hvor det er omtrent 10 prosent flere kvinner enn menn i materialet. Når det gjelder bosted er det en stor overvekt av de som oppgir at de ikke bor i storby kontra de som bor i storby i Tyskland, Spania og Norge, mens det i Russland er tilnærmet likt.

Manglende verdier

Det er alltid en del respondenter som enten ikke ønsker å svare på enkelte spørsmål, eller som ikke vet. Som kommentert tidligere var manglende verdier allerede tatt hånd om i datasettet. Det er likevel interessant å bare kort kommentere dette for den avhengige variabelen med utgangspunkt i bruttoutvalget. Her var det fire svaralternativer som regnes som manglende verdier. Dette var de som svarte at spørsmålet ikke var aktuelt, de som nektet å svare, de som svarte at de ikke vet, og de som ikke svarte i det hele tatt. I Norge var det totalt 23 manglende verdier innenfor svarene ikke aktuelt og ikke vet. For Tyskland var det totalt 62 innenfor de samme kategoriene, pluss noen få som nektet å svare. Spania hadde totalt 119 manglende verdier innenfor alle fire svaralternativene. Det mest interessante her var Russland. For russerne var det 469 manglende verdier, hvorav hele 354 av disse svarte at de mente spørsmålet om i hvilken grad man føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene ikke var aktuelt.

Kapittel 4: Resultater

I dette kapittelet vil jeg presentere resultatene jeg har fått etter å ha kjørt regresjonsanalysene i Stata og gjort den komparative analysen i Excel. Først ønsket jeg å sammenligne gjennomsnittene for den avhengige variabelen om opplevelsen av personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene i Norge, Russland, Tyskland og Spania. Jeg kjørte derfor en enveis variansanalyse i Stata. Her viser F-verdien på 514,26 med df1 på 3 og df2 på 8108 at det er en signifikant forskjell i gjennomsnittene mellom de fire landene ($p=0,0000$). Nedenfor presenteres de estimerte regresjonsmodellene for hvert land.

4.1 Multiple regresjonsanalyser

Med et signifikansnivå på 0,05 kan vi anta at de resultatene som er statistisk signifikante ikke skyldes tilfeldigheter, og at de derfor er generaliserbare for populasjonen. Dersom den ustandardiserte regresjonskoeffisienten har et positivt fortegn i analyseresultatene, vil det si at høye verdier på de uavhengige variablene sammenfaller med høye verdier på den avhengige variabelen. Negativt fortegn vil si at høye verdier på de uavhengige variablene sammenfaller med lave verdier på den avhengige variabelen. Etersom det er flere uavhengige variabler med i analysene, har jeg valgt å se på den tilpassede R^2 for modellens forklaringskraft da den tar større hensyn til antallet variabler.

Norge

Tabell 4.1.1: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Norge

	b	S	t	p	[95 % konf. intervall]	
Konstant	3,172	0,468	6,77	0,000	2,252 4,091	
Sosial kapital målt i tillit	0,111	0,042	2,62	0,009	0,028 0,194	
Økonomisk kapital målt i inntekt	0,027	0,023	1,21	0,227	-0,017 0,072	
Kulturell kapital målt i utdanning	0,069	0,018	3,86	0,000	0,034 0,105	
Alder	0,040	0,017	2,36	0,018	0,006 0,074	
Alder andregradsledd	<-0,000	<0,001	-2,66	0,008	<-0,000 <-0,000	
Kjønn (1=kvinne, 0=mann)	0,822	0,117	6,99	0,000	0,591 1,052	
Bosted (1=storby, 0=ikke storby)	0,270	0,128	2,11	0,035	0,019 0,522	
R ² = 0,073						
N = 1436						

b: den ustandardiserte regresjonskoeffisienten, S: standardfeil, t: t-verdien, p: p-verdien/signifikansverdien

Utfra tabellen for Norge kan vi se at variabelen for økonomisk kapital ikke er signifikant. Variablene for sosial kapital og kulturell kapital er begge signifikante da signifikansverdien er $< 0,01$. Kontrollvariablene er også signifikante da signifikansverdien er $< 0,05$. Det vil si at mer sosial og kulturell kapital sammenfaller med i større grad å føle personlig ansvar for å

prøve å redusere klimaendringene. Det gjelder også kvinner sammenlignet med menn, og for de som bor i storby sammenlignet med de som ikke bor i storby. Aldersvariabelen og andregradsleddet er også signifikante, med henholdsvis positivt og negativt fortegn som indikerer et kurvelineært forhold mellom holdning til klimaendringene og alder. Det vil si at opplevelsen av personlig ansvar øker til en viss alder hvor den flater ut og muligens begynner å synke igjen.

R^2 viser at variablene har en samlet forklaringskraft på 7,3 prosent, som vil si at 7,3 prosent av variansen i den avhengige variabelen kan forklares av de uavhengige variablene. Denne modellen viser at funn for Norge støtter hypotesene om at sosial og kulturell kapital og de ulike kontrollvariablene vil ha en påvirkning på grad av personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Vi finner derimot ikke støtte for hypotesen om økonomisk kapital og må dermed forkaste denne.

Russland

Tabell 4.1.2: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Russland

	b	S	t	p	[95 % konf. intervall]	
Konstant	1,315	0,577	2,28	0,023	0,181 2,448	
Sosial kapital, målt i tillit	0,328	0,033	9,69	0,000	0,261 0,394	
Økonomisk kapital, målt i inntekt	-0,015	0,026	-0,56	0,578	-0,067 0,037	
Kulturell kapital, målt i utdanning	0,073	0,025	2,86	0,004	0,023 0,123	
Alder	0,009	0,021	0,44	0,656	-0,032 0,051	
Alder andregradsledd	<-0,000	<0,001	-0,77	0,441	<-0,000 <0,001	
Kjønn (1=kvinne, 0=mann)	-0,006	0,136	-0,05	0,964	-0,274 0,261	
Bosted (1=storby, 0=ikke storby)	0,094	0,134	0,70	0,484	-0,169 0,358	
R ² = 0,066						
N = 1514						

b: den standardiserte regresjonskoeffisienten, S: standardfeil, t: t-verdien, p: p-verdien/signifikansverdien

Variabelen for økonomisk kapital er ikke signifikant for Russland, men begge variablene for sosial og kulturell kapital er signifikante da signifikansverdien er $< 0,01$. Det vil si at mer sosial og kulturell kapital sammenfaller med i større grad å føle personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Modellen viser at ingen av kontrollvariablene er statistisk signifikante. I dette tilfellet er R^2 på 0,066 som vil si at 6,6 prosent av variansen blant russeres følelse av personlig ansvar kan forklares av variablene for sosial og kulturell kapital. For Russland finner vi bare støtte for hypotesene om påvirkning av sosial og kulturell kapital, mens alle de andre må forkastes ettersom ingen av funnene er statistisk signifikante.

Tyskland

Tabell 4.1.3: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Tyskland

	b	S	t	p	[95 % konf. intervall]
Konstant	2,926	0,363	8,05	0,000	2,213 3,639
Sosial kapital målt i tillit	0,205	0,028	7,20	0,000	0,149 0,260
Økonomisk kapital målt i inntekt	0,068	0,017	3,87	0,000	0,033 0,102
Kulturell kapital målt i utdanning	0,057	0,016	3,54	0,000	0,025 0,088
Alder	0,058	0,013	4,25	0,000	0,031 0,085
Alder andregradsledd	<-0,000	<0,001	-4,59	0,000	<-0,000 <-0,000
Kjønn (1=kvinne, 0=mann)	0,288	0,090	3,17	0,002	0,110 0,466
Bosted (1=storby, 0=ikke storby)	0,200	0,100	1,99	0,047	0,002 0,397
R2 = 0,065					
N = 2494					

b: den ustandardiserte regresjonskoeffisienten, S: standardfeil, t: t-verdien, p: p-verdien/signifikansverdien

Modellen for Tyskland viser at alle variablene er statistisk signifikante da signifikansverdiene er $< 0,01$ for alle, bortsett fra storby hvor signifikansverdien er $< 0,05$. Det vil si at mer av alle kapitalformene sammenfaller med å i større grad føle personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Kvinner føler i større grad ansvar sammenlignet med menn, og det samme gjelder for de som bor i storby sammenlignet med de som ikke bor i storby. Når det gjelder alder er både aldersvariabelen og andregradsleddet signifikant. Førstnevnte har et positivt fortegn og andregradsleddet et negativt fortegn, noe som i likhet med for Norge indikerer et kurvelineært forhold. Det vil si at opplevelsen av personlig ansvar øker til en viss alder hvor den flater ut og muligens snur. Modellens forklaringskraft ligger på 6,5 prosent. Her viser modellen at vi for Tyskland finner støtte for alle hypotesene om sammenheng da alle funnene er statistisk signifikante.

Spania

Tabell 4.1.4: Regresjonsanalyse av holdning til klimaendringene for Spania

	b	S	t	p	[95 % konf. intervall]
Konstant	3,057	0,603	5,06	0,000	1,872 4,241
Sosial kapital målt i tillit	0,195	0,041	4,72	0,000	0,114 0,276
Økonomisk kapital målt i inntekt	0,023	0,028	0,84	0,402	-0,032 0,080
Kulturell kapital målt i utdanning	0,059	0,017	3,40	0,001	0,025 0,094
Alder	0,067	0,021	3,15	0,002	0,025 0,109
Alder andregradsledd	<-0,000	<0,001	-3,96	0,000	-0,001 <-0,000
Kjønn (1=kvinne, 0=mann)	0,060	0,138	0,44	0,662	-0,211 0,332
Bosted (1=storby, 0=ikke storby)	0,041	0,160	0,26	0,798	-0,273 0,356
R2 = 0,070					
N = 1371					

b: den ustandardiserte regresjonskoeffisienten, S: standardfeil, t: t-verdien, p: p-verdien/signifikansverdien

I likhet med Norge og Russland, er ikke variabelen for økonomisk kapital signifikant for Spania heller. Variablene for både sosial og kulturell kapital er signifikante da signifikansverdien $< 0,01$. Det vil si at mer sosial og kulturell kapital sammenfaller med å i større grad føle personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Aldersvariabelen og andregradsleddet er også signifikante. Positivt og negativt fortegn indikerer et kurvelineært forhold til alder på samme måte som for Norge og Tyskland. Kontrollvariablene for kjønn og bosted er derimot ikke signifikante. R^2 er her på 0,070 som vil si at variablene forklarer 7 prosent av variansen blant spanjolenes opplevelse av personlig ansvar. Funnene for Spania støtter hypotesene om sosial og kulturell kapital påvirkning og hypotesen om alder, mens de resterende må forkastes på grunn av ikke-signifikante funn.

Oppsummering av kapitalformenes effekt

Denne oppsummeringen svarer på del en av underproblemstillingene om hvordan effekten av kapitalformene varierer innad i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania på opplevelse av ansvar i klimakampen.

I Norge vil én verdi opp på skalaen over sosial kapital, tilsvare en økning på 0,111 på skalaen over i hvilken grad man føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Tilsvarende vil én økning i kulturell kapital, det vil si et år mer med utdanning, gi en økning på 0,069 i personlig ansvar. Effekten av økonomisk kapital var ikke signifikant. I Russland har sosial kapital en effekt på 0,328. Det vil si at en verdi opp på skalaen over sosial kapital fører til en økning på 0,328 i personlig ansvar. Kulturell kapital har her en effekt på 0,073 som betyr at dette tilsvarer økningen i personlig ansvar for hvert år økning i utdanning. Økonomisk kapital hadde ikke en signifikant effekt.

I Tyskland er effekten av én økning i sosial kapital tilsvarende en økning på 0,205 i personlig ansvar, og for kulturell kapital vil personlig ansvar øke med 0,057 for hvert år man legger til med utdanning. Her var også effekten av økonomisk kapital signifikant. Denne ligger på 0,068 som vil si at for hvert desil man flytter opp basert på husholdningens inntekt, vil personlig ansvar øke med 0,068. Til slutt er det Spania hvor effekten av sosial kapital viser at én verdi opp på tillitsskalaen øker personlig ansvar med 0,195. Kulturell kapital har en effekt på 0,059 som vil si at et år økning i utdanning gir en økning på 0,059 i personlig ansvar. Det var ingen signifikant effekt av økonomisk kapital her heller.

Dette viser at effekten av sosial kapital er større enn effekten av kulturell kapital innad i Norge, Russland, Tyskland og Spania på opplevelse av ansvar i klimakampen. I tre av fire

land finner vi ikke en signifikant effekt av økonomisk kapital. For Tyskland hvor effekten av økonomisk kapital var signifikant, var denne større enn for kulturell kapital og mindre enn for sosial kapital. Vi finner dermed støtte for å beholde hypotese nummer fire om at de tre kapitalformene vil ha ulik påvirkning på holdninger til klimaendringer innad i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania.

4.2 Forskjeller mellom landene

Tabellen nedenfor viser tallene jeg fikk etter å ha gjort en komparativ analyse i Excel. Her sammenlignet jeg Norge med de tre andre landene Russland, Tyskland og Spania.

Tabell 4.2.1: Komparativ analyse av forskjeller i kapitalformenes påvirkning mellom Norge og de tre andre landene

	D	S	t	p > t
Norge sammenlignet med Russland:				
Sosial kapital	-0,217	0,054	-4,01	0,000
Økonomisk kapital	0,043	0,035	1,21	0,227
Kulturell kapital	-0,003	0,031	-0,11	0,916
Norge sammenlignet med Tyskland:				
Sosial kapital	-0,094	0,051	-1,84	0,066
Økonomisk kapital	-0,041	0,029	-1,40	0,163
Kulturell kapital	0,013	0,024	0,53	0,593
Norge sammenlignet med Spania:				
Sosial kapital	-0,084	0,059	-1,43	0,154
Økonomisk kapital	0,004	0,037	0,11	0,916
Kulturell kapital	0,010	0,025	0,40	0,686

D: differansen mellom koeffisientene, S: standardfeilen til differansen, t: testobservatoren, p: p-verdien/signifikansverdien

Testen jeg gjennomførte i Excel sammenlignet differansen mellom observasjonene i Norge og de andre landene. Resultatet viser at det er en signifikant forskjell for effekten av sosial kapital i Norge sammenlignet med Russland. Det er ingen flere signifikante forskjeller da alle andre verdier er godt over det akseptable signifikansnivået på 0,05.

Ettersom det bare er en signifikant forskjell for effekten av sosial kapital mellom Norge og Russland, mener jeg dette gir et i overkant tynt grunnlag til å kunne argumentere for at det er signifikante forskjeller mellom Norge og de andre landene. Det vil si at svaret på underproblemstillingen om hvorvidt det er signifikante forskjeller mellom Norge og de tre andre landene i hvordan kapitalformene påvirker opplevelse av ansvar i klimakampen, generelt blir nei, det er det ikke.

Kapittel 5: **Diskusjon**

Før jeg går videre vil jeg bare minne om utgangspunktet for oppgaven. Resultatene fra analysene gir mange interessante muligheter for å kommentere og diskutere ulike funn, men i dette kapitlet velger jeg å forholde meg til det jeg mener er relevant i forhold til problemstillingen. Det overordnede målet er, som hovedproblemstillingen sier, å undersøke hvordan besittelse av ulike kapitalformer påvirker hvilken opplevelse man har av personlig ansvar i klimakampen. Jeg vil starte med å legge frem analysens hovedfunn. Deretter vil jeg drøfte disse og problemstillingen opp mot tidligere forskning og teori.

5.1 Hovedfunn

Regresjonsanalysene presentert i forrige kapittel viser at det er en statistisk signifikant sammenheng innad i alle de fire landene mellom både sosial og kulturell kapital og i hvilken grad man føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Sammenhengene er positive, som vil si at høyere besittelse av sosial og kulturell kapital korrelerer med at man i større grad føler personlig ansvar. Dette betyr at vi finner støtte for å beholde hypotese nummer to og tre om at sosial og kulturell kapital vil ha en positiv sammenheng med det å føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene, og dermed kan forkaste nullhypotesene om ingen sammenheng.

Innad i Tyskland er det også en positiv, signifikant sammenheng mellom økonomisk kapital og personlig ansvar, som vil si at mer økonomisk kapital korrelerer med i høyere grad å føle personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Resultatene viser derimot ingen signifikant sammenheng mellom økonomisk kapital og personlig ansvar innad i Norge, Russland eller Spania. Det betyr at hypotese nummer en kan beholdes dersom vi bare tar hensyn til resultatet fra Tyskland, men må forkastes dersom vi også tar hensyn til de andre landene.

Som gjennomgått i forrige kapittel, viser analyseresultatene at vi kan beholde hypotese nummer fire om at de tre kapitalformene vil ha ulik påvirkning på holdninger til klimaendringer innad i de fire landene. Når det gjelder sammenligning av Norge med de tre andre landene, viser den komparative analysen at det bare er en signifikant forskjell for effekten av sosial kapital dersom vi sammenligner Norge med Russland.

5.2 Kapitalformenes betydning for klimaholdninger

Så går vi over til diskusjon av forholdet mellom kapital og holdninger til klima. Som analysen viser, og som redegjort for over, kan vi beholde hypotesen om at kapital vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor mer kulturell kapital vil ha en positiv sammenheng med det å føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene. Kulturell kapital baseres i tråd med Bourdieu sin teori (1986) på akademiske kvalifikasjoner, her målt i antall år utdanning. Det vil si at vi kan argumentere for at mer kulturell kapital henger sammen med mer klimavennlige holdninger. Dette samsvarer godt med tidligere klimaforskning som viser at de med høyere utdanning er mer opptatt av å endre egen atferd og føler større personlig ansvar for klimaendringene sammenlignet med de med lavere utdanning (Aasen et al., 2019; Boto-García & Bucciol, 2020).

Vi kan også beholde hypotesen om den positive sammenhengen mellom sosial kapital og personlig ansvar, som tyder på at mer sosial kapital i likhet med kulturell kapital henger sammen med mer klimavennlige holdninger. Sosial kapital måles i denne oppgaven utfra tillit til andre mennesker. Med andre ord vil mer tillit innad i et av de fire landene ha sammenheng med at innbyggerne føler større personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Utfra Putnam (1993, i Brewer, 2003) og Hansens (2019) teorier om at mer sosial kapital blant befolkningen vil kunne bidra til å skape koordinerte handlinger i samfunnet og forbedre dets evne til å løse kollektive utfordringer og problemer, tolker jeg det som at dette også kan gjelde for utfordringer og handlinger som kan knyttes til klimaet. Klimaendringene har vist seg å være et globalt problem som krever kollektive løsninger, og det kan tyde på at det å øke den sosiale kapitalen ved å utvikle tillitsfulle relasjoner mellom mennesker innad i land, og antagelig også mellom land, kan ha en positiv effekt i kampen mot klimaendringene.

Hypotesen om økonomisk kapital må vi forkaste da vi i tre av fire land ikke fant noen statistisk signifikant sammenheng mellom økonomisk kapital og følelsen av personlig ansvar. Likevel er ikke-signifikante funn også funn. Hvis vi skal følge Bourdieu sin definisjon av økonomisk kapital som det som kan oversettes direkte til penger (1986), vil alle materielle eiendeler med økonomisk verdi være en del av den økonomiske kapitalen man besitter. Det kan tenkes at det å bare basere et mål på økonomisk kapital på husholdningens inntekt, ikke er en optimal operasjonalisering. I Tyskland fant vi riktignok en signifikant sammenheng, og man kan derfor sette spørsmålsteget ved hva som gjør at dette landet skiller seg ut. Det er mulig at størrelsen på utvalget kan ha spilt en rolle, da Tyskland har et større utvalg enn de tre andre landene. Dersom standardavviket for økonomisk kapital hadde vært større for Tyskland

enn for Norge, Russland og Spania, kunne det indikert større økonomiske klasseforskjeller blant tyskere. Dette er ikke tilfellet her da den deskriptive statistikken viser at alle de fire landene har omtrent det samme standardavviket for økonomisk kapital.

Ut fra analysefunnene tolker jeg det som at besittelse av de ulike kapitalformene kan påvirke hvilken opplevelse man har av personlig ansvar i klimakampen, men at dette varierer innad i de ulike landene. Den standardiserte koeffisienten viser at sosial kapital har større sammenheng med opplevelsen av personlig ansvar enn det kulturell kapital har i alle fire land. For Tyskland, hvor også sammenhengen med økonomisk kapital er signifikant, ligger effekten av denne sammenhengen mellom sosial og kulturell kapital.

5.3 Følelsen av personlig ansvar

Det kan være interessant å se på utgangspunktet for de ulike landene når det gjelder følelsen av personlig ansvar. Som vist ut fra den deskriptive statistikken, har Russland en mye lavere gjennomsnittsskåre enn de tre andre landene på spørsmålet om i hvilken grad man føler personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. Det kan tenkes at dette henger sammen med funn fra tidligere forskning om at Russland er et av de landene som har minst tro på klimaendringene (Poortinga et al., 2018).

Her kan vi trekke inn Stoknes (2017) og hans fem psykologiske mekanismer. Ettersom Russland både er en stor oljenasjon og har et av Europas største klimagassutslipp per innbygger, kan de lave skårene muligens forklares av et kollektivt behov i samfunnet for å ikke tenke på klimaet som en måte å forsvare seg selv mot uoverensstemmelser mellom klima og hva man på en måte deltar i ved å være russisk. Samtidig vil ikke dette kunne forklare tilfellet for Norge. Også vi er en stor oljenasjon som i stor grad har bygget velstandsnivået vårt på oljenæringen, og i tillegg et av de mest klimaskeptiske landene i verden (Smith, 2019). Likevel skårer gjennomsnittsnordmannen langt høyere på spørsmålet om personlig ansvar enn det russeren gjør.

Det samme gjelder for Spania og Tyskland sammenlignet med Russland. Begge disse landene har kommet høyt opp på listene over bekymring for klimaet (Kvaløy et al., 2012; Barasi & Harding, 2017), og de har begge merket mer til klimaendringenes konsekvenser (EEA, 2017; Eckstein et al., 2019). Det kan tenkes at innbyggerne derfor føler mer på nødvendigheten av å redusere klimaendringene og dermed også på et personlig ansvar for å bidra. Dette kan være med på å forklare hvorfor gjennomsnittsspanjolen og -tyskeren plasserer seg over på øvre halvdel av skalaen på spørsmålet om personlig ansvar. På en annen side skårer Norge faktisk

litt høyere enn Spania på spørsmålet om i hvilken grad man føler personlig ansvar. Dette taler igjen mot argumentasjonen om at skårene skyldes bekymring og opplevde klimaendringer, da dette ikke er like relevante faktorer for Norge.

Hvis vi ser alle landene opp mot hverandre, har ingen av de en gjennomsnittsskåre på over syv på spørsmålet om i hvilken grad man føler et personlig ansvar for å redusere klimaendringene. Det er små forskjeller mellom Norge, Tyskland og Spania, så det er hovedsakelig Russland som skiller seg ut her. Kanskje kan noe av forklaringen på dette være at Russland er en tidligere sosialistisk stat, og at det med landets politiske situasjon i dag også kan tenkes at de russiske innbyggerne har mindre tilgang på relevant informasjon sammenlignet med de tre andre landene. Det går utover rammene for denne oppgaven å undersøke dette, men det kunne vært interessant å følge opp ved en senere anledning.

5.4 Betydningen av kjønn, alder og bosted

Så kort om funn rundt kontrollvariablene. Analysene viser at dersom vi bare tar hensyn til Norge og Tyskland, så finner vi støtte for å beholde hypotese nummer fem om at kjønn vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor kvinner vil føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene enn menn. Dermed kan vi forkaste nullhypotesen om ingen sammenheng. Dette stemmer godt overens med tidligere forskning (Aasen et al., 2019; Boto-García & Bucciol, 2020). Derimot må vi forkaste denne hypotesen dersom vi også tar hensyn til Russland og Spania hvor vi ikke finner noen statistisk signifikant sammenheng for kjønn. Dette kan tyde på at kjønn har varierende betydning innad i de fire landene.

Innad i Norge, Tyskland og Spania viser modellene at det er et kurvelineært forhold mellom alder og følelsen av personlig ansvar. Første del av hypotese nummer seks om at alder vil påvirke holdninger til klimaendringer finner vi dermed støtte for å beholde, mens andre del om at yngre vil føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene enn eldre må forkastes. Dette støtter funnene i artikkelen til Boto-García og Bucciol (2020), men ikke funnene fra CICERO (Aasen et al., 2019). For Russland var det derimot ingen statistisk signifikant sammenheng og hypotesen må dermed forkastes.

Hypotese nummer syv om at bosted vil påvirke holdninger til klimaendringer, hvor de som bor i storby vil føle større personlig ansvar for å redusere klimaendringene enn de som ikke bor i storby, må forkastes for Russland og Spania, men kan beholdes for Norge og Tyskland. Det kan være greit å notere seg at signifikansverdiene nærmer seg grensa for forkastning på 0,05 og at sannsynligheten for å begå en type I-feil dermed øker. Det var også en relativt stor

skjevfordeling her hvor det bare er rundt 30 prosent av respondentene som oppgir at de bor i storby i både Norge og Tyskland.

5.5 Habitus og klima

Til slutt vil jeg i denne delen ta utgangspunkt i Bourdieus begreper om det sosiale rommet og habitus (1995). Jeg vil argumentere for at disse kan fungere som rammer for hvilke holdninger man har til klimaendringene. Hvis det sosiale rommet kan representere samfunnet, kan vi i dette tilfellet tenke oss at de fire landene fungerer som fire sosiale rom og innbyggerne som aktører. Basert på besittelse av de ulike kapitalformene vil innbyggerne kunne få en plassering i det sosiale rommet. Plasseringen vil reflektere smak, interesser og væremåte (Bourdieu, 1995). I dette tilfellet vil smak kunne vise til hvilke holdninger man har til klimaendringene, interesser til hvilken egen nytte man har i å prøve å redusere klimaendringene, og væremåte til klimaattferd og de handlingene man gjør for å bidra i klimakampen. Inkluderer vi habitusbegrepet, forstått som mønstre for tanker, atferd og smak, vil hver plassering i det sosiale rommet ha en tilhørende habitus, som igjen reflekterer besittelsen av de ulike formene for kapital.

Hvis vi så ser det sosiale rommet som en representasjon av verdenssamfunnet og de ulike landene som aktører, vil det være ulik plassering for den gjennomsnittlige nordmann, russer, tysker og spanjol i det sosiale rommet. Her vil plasseringen igjen være avhengig av de ulike kapitalformenes sammenheng med holdninger til klima innad i hvert land, og hver plassering vil ha en overordnet, tilhørende habitus. Klima er som vi så innledningsvis ikke bare et naturproblem, men også et sosialt problem. Hvis man tolker det som at hvert land er utrustet med felles strukturer som hjelper innbyggerne å oppfatte, tolke og forstå den sosiale verden, vil man sann sett kunne forstå det som at habitusen igjen påvirker hvilke holdninger til klima og klimarelatert atferd landet som helhet har.

Videre kan de fem psykologiske mekanismene til Stoknes igjen trekkes inn her. Han hevder, som tidligere redegjort for, at det han har kalt distanse, dommedag, dissonans, benektelse og identitet står i veien for enkeltpersoners klimahandling. Ved å endre strategi, kan man fjerne disse psykologiske hindringene (Stoknes, 2017). På samme måte tolker jeg det som at det vil kunne være noen sosiologiske mekanismer som står i veien for samfunnets klimahandling, da særlig dette med habitus og plassering i det sosiale rommet. Ettersom habitusen er tillært og påvirkes av erfaringer og sosialisering, vil jeg argumentere for at dersom habitusen endres vil man også kunne oppnå endring i folks holdninger til klimaet, både innad i de ulike landene og

i det store verdenssamfunnet. Mer klimavennlige holdninger kan igjen bidra til at flere gjør sitt for å delta i en kollektiv klimakamp som vi så sårt trenger. Jorda vår kunne med andre ord nyte godt av en felles habitus til det beste for klimaet.

Kapittel 6: **Konklusjon og avslutning**

Det overordnede målet for denne bacheloroppgaven har vært å se på holdninger til klima. Med inspirasjon fra Bourdieu har jeg undersøkt hvordan besittelse av ulike kapitalformer påvirker hvilken opplevelse man har av personlig ansvar i klimakampen. Funn fra analysene støtter hypotesene om at kapital vil påvirke holdninger til klima, hvor mer sosial og kulturell kapital har en positiv sammenheng med det å føle større personlig ansvar for å prøve å redusere klimaendringene. I tre av fire land fant jeg derimot ingen signifikant sammenheng mellom økonomisk kapital og personlig ansvar.

Jeg ønsket også å se hvordan effekten av kapitalformene varierer innad i de fire europeiske landene Norge, Russland, Tyskland og Spania, og samtidig undersøke om det er signifikante forskjeller mellom Norge og de tre andre landene. Funnene viser at effekten av sosial kapital er størst innad i alle de fire landene på opplevelse av ansvar i klimakampen. Den komparative analysen gir ikke grunnlag for å argumentere for at det er signifikante forskjeller mellom Norge og de tre andre landene.

Denne oppgavens nivå og omfang inviterer ikke til bruk av mer avanserte metoder for videre utforskning innad og mellom land. Det kunne vært interessant å se hvilke resultater man ville fått ved å gjennomføre et større forskningsprosjekt med samme tema. Ved en senere anledning kunne det også vært spennende å benytte kvalitative metoder for å gå mer i dybden rundt hvilke tanker folk har om klima, og da spesielt dette med opplevelsen av personlig ansvar.

Det å ta utgangspunkt i spørsmålet om personlig ansvar og bruke dette som avhengig variabel og bilde på klimaholdning, har egnet seg godt til å besvare oppgavens problemstilling. Samtidig gir kun ett spørsmål som dette begrenset informasjon, og det kunne derfor vært nyttig å gjøre flere liknende analyser med ulike holdningsvariabler for å få en mer helhetlig forståelse av hva som påvirker folks holdninger til klimaet. Det er jo også sann at vi trenger mer enn en følelse av personlig ansvar for å redusere klimaendringene. Likevel tror jeg at hvis alle deler på ansvaret og handler deretter, vil det være et godt steg i riktig retning.

Når vi nå beveger oss fremover håper jeg at klimarelaterte spørsmål vil ta mer plass i sosiologien. Sosiologifaget sitter på viktig kunnskap om mennesker og samfunn, og det er så mye spennende man kan se på. Jeg håper også at koronakrisen kan gi samfunnet en dytt i retning av en mer klimavennlig hverdag hvor flere tar ansvar for å redusere klimaendringene, både på makro- og mikronivå.

I disse koronatider oppfordres alle til å bidra i en global dugnad for å vinne over viruset. Vi får høre at vi er avhengig av å stå sammen for å stoppe smittespredning, for å verne om de mest sårbare, og for å komme forttest mulig tilbake til normalen. Foreløpig vet vi ikke alle konsekvensene av pandemien, og det er uvisst hvordan samfunnet vil se ut når vi kommer ut på andre siden av dette. Det vi vet er at kampen mot koronaviruset viser hvordan verden kan klare å håndtere store utfordringer hvis alle går inn for det og jobber sammen. Nå trenger vi den samme innsatsviljen i kampen mot klimaendringene, sånn at vi sammen kan skape en grønnere og bedre fremtid for hjemmet vårt.

Litteraturliste

- Aasen, M., Klemetsen, M., Reed, E. U. & Vatn, A. (2019). *Folk og klima: Nordmenns holdninger til klimaendringer, klimapolitikk og eget ansvar* (CICERO rapport nr. 20/2019). Hentet fra <https://cicero.oslo.no/en/publications/internal/2902>
- Barasi, L. & Harding, R. (2017). Climate concern and pessimism. Examining public attitudes across Europe. *NatCen Social Research*. Hentet fra [http://www.natcen.ac.uk/our-research/research/european-attitudes-to-climate-change-\(1\)/](http://www.natcen.ac.uk/our-research/research/european-attitudes-to-climate-change-(1)/)
- Bhatasara, S. (2015). Debating sociology and climate change. *Journal of Integrative Environmental Sciences*, 12(3), 217-233.
<https://doi.org/10.1080/1943815X.2015.1108342>
- Boto-García, D. & Buccioli, A. (2020). Climate change: Personal responsibility and energy saving. *Ecological Economics*, 169. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106530>
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. I J. Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). Westport, CT: Greenwood.
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag.
- Brewer, G. A. (2003). Building Social Capital: Civic Attitudes and Behavior of Public Servants. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 13(1), 5-25. Hentet fra www.jstor.org/stable/3525614
- Chaiklin, H. (2011). Attitudes, Behavior, and Social Practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 38(1), 31-54. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/268203584_Attitudes_Behavior_and_Social_Practice
- Cook, J., Oreskes, N., Doran, P. T., Anderegg, W. R. L., Verheggen, B., Maibach, E. W., ... Rise, K. (2016). Consensus on consensus: a synthesis of consensus estimates on human-caused global warming. *Environmental Research Letters*, 11(4).
<https://doi.org/10.1088/1748-9326/11/4/048002>
- Den Europeiske Revisjonsrett (ECA). (2018). *Combating desertification in the EU: a growing threat in need of more action* (ECA spesialrapport nr. 33/2018). Hentet fra <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/DocItem.aspx?did=48393>

- Eckstein, D., Künzel, V., Schäfer, L. & Wings, M. (2019). *Global Climate Risk Index 2020: Who Suffers Most From Extreme Weather Events? Weather-Related Loss Events in 2018 and 1999 to 2018*. Hentet fra <https://www.germanwatch.org/en/cri>
- ESS. (u.å.). Sampling. Hentet 23. mars 2020 fra http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/ess_methodology/sampling.html
- ESS. (2016). ESS8 – 2016 Data Download. Hentet fra <https://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=8>
- ESS8. (2016/2017). *Norwegian QUESTIONNAIRE*. Hentet fra <https://www.europeansocialsurvey.org/data/country.html?c=norway>
- ESS8. (2018). *Documentation Report. The ESS Data Archive, edition 2.1*. Bergen: NSD.
- European Environment Agency (EEA). (2017). *Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2016* (EEA rapport nr. 1/2017). Hentet fra <https://www.eea.europa.eu/publications/climate-change-impacts-and-vulnerability-2016>
- FNs miljøprogram (UNEP). (2019). *Emissions Gap Report 2019*. Hentet fra <https://www.unenvironment.org/resources/emissions-gap-report-2019>
- FN-sambandet. (2018a). HDI – indeks for menneskelig utvikling. Hentet 10. mai 2020 fra <https://www.fn.no/Statistikk/hdi-menneskelig-utvikling>
- FN-sambandet. (2018b). BNP per innbygger. Hentet 10. mai 2020 fra <https://www.fn.no/Statistikk/BNP-per-innbygger>
- Hansen, T. (2019). Sosial kapital. I *Store norske leksikon*. Hentet 3. mai 2020 fra https://snl.no/sosial_kapital
- Huseby, V. B. (2017, januar). Hva er miljø sosiologi? Hentet fra <http://sosiologi.org/blog/2013/01/17/hva-er-miljososiologi/>
- Kvaløy, B., Finseraas, H. & Listhaug, O. (2012). The publics' concern for global warming: A cross-national study of 47 countries. *Journal of Peace Research*, 49(1), 11-22. <https://doi.org/10.1177%2F0022343311425841>

- Lee, T. M., Markowitz, E. M., Howe, P. D., Ko, C.-Y. & Leiserowitz, A. A. (2015). Predictors of public climate change awareness and risk perception around the world. *Nature Climate Change*, 5, 1014-1020. <https://doi.org/10.1038/nclimate2728>
- Mirzabaev, A., Wu, J., Evans, J., García-Oliva, F., Hussein, I. A. G., Iqbal, M. M., ... Weltz, M. (2019). Desertification. I *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Hentet fra <https://www.ipcc.ch/srccl/>
- NRK. (2020). Status koronaviruset. Hentet 22. mai 2020 fra <https://www.nrk.no/korona/status/#Verden>
- Poortinga, W., Böhm, G., Steg, L., Whitmarsh, L. & Ogunbode, C. (2018). European Attitudes to Climate Change and Energy: Topline Results from Round 8 of the European Social Survey. *ESS Topline Results Series*, 9.
- Regjeringen. (2020, 13. mars). Klimaendringer og norsk klimapolitikk. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/innsiktsartikler-klima-miljo/klimaendringer-og-norsk-klimapolitikk/id2636812/>
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2018). *Sociological Theory* (10. utgave). Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Smith, M. (2019). International poll: most expect to feel impact of climate change, many think it will make us extinct. Hentet fra <https://yougov.co.uk/topics/science/articles-reports/2019/09/15/international-poll-most-expect-feel-impact-climate>
- Stoknes, P. E. (2017). *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- The World Bank. (2014). CO2 emissions (metric tons per capita) – Europe & Central Asia. Hentet 10. mai 2020 fra https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC?locations=Z7&name_desc=false

- van de Ven, D.-J., González-Eguino, M. & Arto, I. (2017). The potential of behavioural change for climate change mitigation: a case study for the European Union. *Mitigation and Adaption Strategies for Global Change*, 23, 853-886. Hentet fra <https://doi.org/10.1007/s11027-017-9763-y>
- Williamson, K., Satre-Meloy, A., Velasco, K. & Green, K. (2018). *Climate Change Needs Behavior Change: Making the Case For Behavioral Solutions to Reduce Global Warming*. Arlington, VA: Rare.
- World Meteorological Organization (WMO). (2019, 3. desember). 2019 concludes a decade of exceptional global heat and high-impact weather. Hentet fra <https://public.wmo.int/en/media/press-release/2019-concludes-decade-of-exceptional-global-heat-and-high-impact-weather>
- World Wildlife Fund (WWF). (2020). Klimaendringer. Hentet 2. februar 2020 fra <https://www.wwf.no/klima-og-energi/klimaendringer>

